దాన యజ్ఞము

లంక కృష్ణమూర్తి

త్వరలో వెలువడును :—

శ్రీ విలాసము

జగన్మాతయు, పరమాత్మ స్వరూపిణియు, సకలసద్గుణ సద్వస్తు స్వరూపిణియు, నిత్యసౌందర్యమూర్తియు నగు లక్ష్మి విషయమై ఐహికాముష్మిక ప్రయోజనములగు నున్నత భావము లెన్నేని గల ఖండకావ్యము. 108 పద్యములు గలవు. నేటిమానవసంఘమునకత్యంత మావశ్యకము లగు నూత్న భావములు కలవు.

ప్రతులు దొరకుచోట్లు :—

1. L. Krishnamurti B.Sc., B.L.,
   Advocate,
   37, K. V. Temple Street.
   Bangalore-2
2. Bharat Book Depot,
   Nut Bazaar,
   Hindupur, (Anantapur Dt.)

వి. బి. సుబ్బయ్య అండ్ సన్స్, ప్రింటర్స్, బెంగుళూరు-2.

దాన యజ్ఞము

లంక కృష్ణమూర్తి

దాన యజ్ఞము

అంబతే చరణద్వంద్వ
మాలంబే బ్రహ్మణః ప్రియే ।
స్థిత్వామే మానసాంభోజే
పునీహి వచనం మమ ॥

1956

Copy right Reserved

వెల 0–12–0

కవిసమ్రాట్

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి అభిప్రాయము

శ్రీ లంక కృష్ణమూర్తి గారిచే విరచింపబడిన "దానయజ్ఞము" అన్న చిన్న కావ్యమును చదివితిని. గ్రంథకర్త యీ కావ్యము దేని నుద్దేశించి వ్రాసెనో పీఠికయే దానిని సర్వమును వ్యక్తపరచుచున్నది.

ఇంకఁ గవిగారి రచనా వైదుష్యమును గూర్చి మాత్రమే చెప్పవలయును. వీరికి సంస్కృతాంధ్రములయందు చక్కని పాండిత్యము కలిమియు, వీరి పద్యరచనా కౌశల్యము వీరి గ్రంథము వలనఁ దెలియుచున్నవి. ఇంతటి రచనా శక్తితో వీరు మహాకావ్య రచనయు చేయ గలరు. అట్టికావ్యరచనకిక గడంగుదురని యాశించుచున్నాడను.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

12_6_1956

మున్నుడి

ప్రపంచమంతట దేశములనడుమ, జాతుల మధ్య, మతము లొండొంటికి, భాషలపేరట విద్వేషములు ప్రబలి తాండవించుచున్న నేటిమానవ సంఘపు సంస్కృతియే యొకవింతగాఁ దోచుచు త్వరితముగు మార్పును చెందుచు తుదకెట్లుపరిణమించునో తెలియరానిదై యున్నది. మానవుఁడు నేడు ధర్మమును కట్టుబడికి లోబడక స్వేచ్ఛావర్తనుఁడై యుండుటయు, ఉదారస్వభావమును విడిచి కేవలము స్వార్థపరుఁడై యుండుటయు దీనికి ముఖ్యకారణములై యున్నవి. ఒకరొకరిపై నాధారపడియుండునీ మానవ సంఘమునఁ బరహిత చింతనోదారభావము విలసిల్లుచున్నంత వరకే యెల్లర క్షేమమునకు క్షేమము. అది నశించి మానవులేనాఁడు పూర్తిగ స్వార్థపరు లౌదురో నాఁడే యుద్ధోగ్ని ప్రారంభించును. పరహిత కార్యమే ధర్మమునకుఁ బునాదిరాయి. పరహితకార్యమునే దానమనియుఁ జెప్పవచ్చును. పగహితకార్యమునకు మూలములైనవి ప్రేమ, దయ, ధర్మపరత, జ్ఞానము మొదలైనవి. వీనిలోఁ బ్రేమదయలు మానవునకు సహజములు. తన భార్యాపుత్రులపైనను, తనవారిపైనను మాత్రమే కాక, ప్రాణిమాత్రముపైఁ గలవిశాలప్రేమ, విశాలమగుదయ, ఉత్తమమగు ధర్మపరత, ఉత్తమమగు జ్ఞానము—ఇవన్నియునుదారగుణముయొక్క పరాకాష్ఠనుఁ జెందినవై యొక్క తత్త్వమునకుఁ జెందినవి. దీనినే 'కరుణ' యని ఒక్కమాటలోఁ జెప్ప వచ్చును. అప్రయత్నమగు దానమునకు బీజము వంటిది కరుణయే. ప్రయత్నపడిచేయు దానములును, నిర్బంధము కలనఁ జేయుదానములును గలవు. వానికంటె కేవలము కరుణాప్రేరితమగు దానమత్యుత్తమము.

ఈ దానమునే యజ్ఞముగ నాచరించుచు స్వార్థమునణఁచుకొనుచు వచ్చినచో నేటి మానవుఁడు మరల నున్నతి నందుటకవకాశ మేర్పడును. ప్రపంచము నందలి భీషణ విద్వేషాగ్నులను దుఃఖాగ్నులును చల్లారి ప్రపంచము ప్రశాంత తపోవనమగును.

ఈ కేవల కరుణామృతమే కారణముగాఁగల దానము నాదర్శముగ చూపున దీకావ్యము. దీనిలో భారత రత్నాకరమందలి యొక యనర్ఘరత్నమగు సక్తుప్రస్థచరిత మితివృత్తముగ గ్రహింపఁబడినది. భారత మందలి కథకును, ఈ కావ్యమందలి కథకును కొంత భేదము కలదు. భారతమందలి కథలో సక్తుప్రస్థుని దానము, తపోవృత్తి, నిత్యకర్మనిష్ఠ, అతిథి సత్కారము, మొదలగునవి ధర్మజుని యశ్వమేధ యాగము, అందలి దానములు, వీనితో పోల్చఁబడియున్నట్లు తోఁచును. అందు సక్తుప్రస్థుని దానమును వర్ణించు సందర్భమున వాని నిష్కల్మషవృత్తి మొదలగువానికి తోడుగ నతిథియగు బ్రాహ్మణునకు (పరీక్షింపవచ్చిన ధర్మునకు) అర్ఘ్య పాద్యాదులిచ్చుట మొదలగు వర్ణనలు గలవు. సక్తుప్రస్థుని భార్య, కొడుకు, కోడలు దానమిచ్చుటకు ముందు క్రమముగా వారివారి ధర్మముల చర్చ గలదు. దానమునకు ఫలముగ వారికి బ్రహ్మలోక సిద్ధి కలుగును. దానికి వ్యతిరేకముగ ధర్మజుని యజ్ఞము హింసాత్మకముగను, అతని దానములు రాజసములుగను ఉన్నట్లు తోఁపఁజేయును. కాని యీ కావ్యమందలి కథలోని యాదర్శము కేవల కరుణామృతముచేఁ బ్రేరితమగు నాత్మసర్వస్వదానము. ఇచట సక్తుప్రస్థుని త్యాగమును వర్ణించుటలో విధ్యుక్తమార్గాచరణమను భావము కాని, అతిథికులగోత్రప్రశంస కాని, తుదకతిథికిఁ జేయవలసిన సాంప్రదాయికములగు మర్యాదల వర్ణనము కాని, దానమువలన దాతలకు గలిగిన బ్రహ్మలోక ప్రాప్త్యాది ప్రసక్తి గాని, అతిథి పరీక్షింప వచ్చిన దేవుఁడను విషయము కాని లేదు. ప్రాణిమాత్రము తోడి ప్రాణిపైఁ జూపు

సహజమగు కరుణయొక్క పరాకాష్ఠయు, దానపు పరాకాష్ఠయుమాత్రము చూపఁబడినవి. ధర్మజుని వ్యక్తిత్వమునందుఁ గాని యతని ధర్మనిష్ఠయందుఁ గాని యేలోటును సూచింపఁ బడియుండలేదు. వ్యక్తుల తారతమ్యమును చూపించుట కాక దానములందలి మహిమల తారతమ్యమును జూపించుటయే యీ కావ్యము యొక్క యుద్దేశము. ఇదియే యీ కావ్యమున స్పష్టముగఁ జెప్పబడియుండు విషయము. ధనికుల పరిస్థితులను, దానములను, పేదల పరిస్థితులతోను దానములతోను పోల్చి కొన్ని విషయములు కేవల వ్యంగ్యములుగ సూచింపఁ బడియున్నవి. ఈ కావ్యమున నాదర్శముగఁ జూపియుండు దానమువలన, జనులలో ఫలాపేక్ష లేనిదై, స్వాభావికమై, త్యాగముతోఁ గూడినదై విలసిల్లు కరుణాగుణము పెంపొందవలెననియు, అది స్వార్థము లేనిదాన యజ్ఞమును స్వాభావికముగఁ జేయింపవలెననియు, ప్రేమ మొదలగు సదభివృద్ధి కావలెననియు జనులు శుద్ధ జ్ఞానము కలవారై జగతి నొక శాంత తపోవన మొనర్పవలెననియు నాయాశ.

ఈ కావ్యమందలి మిగత యుదాత్త మూర్తులగు జమదగ్ని, ధర్మజుఁడు మొదలగువారి చరిత్ర చిత్రణమును గూర్చియు, అందులకై భారతమందలి కథకును, ఈ కావ్యమందలి కథకును గలిగిన భేదములను గూర్చియు, ఈ కావ్యమందు గోచరించు మిగతయున్నత తత్త్వములఁ గూర్చియు నిచట చర్చించుట కవకాశము లేనందున నా పనిని పాఠకులును, విమర్శకులును నిర్వహింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

ఈ పుస్తకము కొనలో నిచ్చియుండు లఘు టిప్పణి మచ్చునకు కొన్ని విశేషాంశముల సూచించును కాని పూర్ణము కాదు. ఈ కావ్యగీత మందలి జీవభూతము లగు నుడుగులు వినువారి హృదయమును స్పృశించి ప్రతినదింప మొదలిడినఁ జాలును. సార్థకత కలుగునని భావింతును.

శ్రీః

దాన యజ్ఞము

౧

క॥ శ్రీదుఁ గరుణామూర్తిన్
వేదాత్మకు యజ్ఞరూపు విశ్వాత్మకునిన్
మోదయితు ధర్మరక్షకు
నాది పరబ్రహ్మమూర్తి నాత్మఁదలంతున్ ॥౧॥

గీ॥ భార్గవాన్వయమునఁ దొల్లి ప్రభవమందె
నొక్క బ్రహ్మర్షి సుగుణాలయునికిపట్టు;
అతఁడు జమదగ్ని నామకుఁ డఖిల విద్య
లభ్యసించినవాఁడు మహాత్ముఁడరయ ॥౨॥

శా॥ ఆతం డుత్తమమైన బ్రహ్మవిధియం దాసక్తుఁడై నిత్యమున్
భూతప్రీతగఁ బంచయజ్ఞముల దేవుఁ గూర్చి చేయుం గడున్
ప్రీతిన్ సల్పుఁదపంబు నిష్ఠలను సంవిత్ప్రాప్తికై యోగమున్
జేతశ్శుద్ధికినై పరేశుపదముల్ చింతించు సేవామతిన్ ॥౩॥

ఉ॥ లోకము నెల్ల మాయ యను, లోచనయుగ్మము మూసినంతనే
లోకము దెందుఁ గల్గునను, లోభము క్రోధముఁ గామమున్ మదో
ద్రేకము పట్టి పిచ్చియను, దేవుని ధ్యానము చేయుచుంట యు
స్తోక సుఖావహంబను, విశుద్ధతయే పరమార్థమంచనున్ ॥౪॥

చ॥ ఒనరఁగఁదోఁడి భూతములనూర్జితవాసమతంగసంగొనన్
జనునను సర్వమాపరము నాట్యవిశేషము కాయనన్ జిరం
తః ఘన యోగసిద్ధిఁగని తక్కనొకండును విష్ణుఁగాంచనే
ర్చనెయును నామహర్షి మదిఁజొచ్చి వెలింగెడియాత్మ
దీప్తులన్ ॥౫॥

క॥ రతము నాతఁడు కర్మా
చరణపరుండయ్యుఁ గర్మ చయమంటక యే
వెరవూదియుండు నీటన్
బరఁగుచుఁదడికాని పద్మపత్రము భంగిన్ ॥౬॥

శా॥ గంగాతీరవనంబునందు ఋషి సంఘాతంబు వర్తించుచో
టంగావించు కొనెన్ని వాసమొక చూడన్ నిర్మలంబొ స్థలిన్
సంగంబున్ బెడఁబాసి యాతఁడు యదృచ్ఛాప్రాప్త
సంతుష్టుఁడై
పొంగున్మానిన వారిధిభంగి మెలఁగున్ బుద్ధుండు
శుద్ధుండునై ॥౭॥

గీ॥ ఇట్టులుండఁగనొక్క నాఁడేగుదెంచె
నాబ్దికంబాతనింటఁ దానందులకును
భక్తిసం యుక్తినాతఁడు వలయువస్తు
వులను నేకరింపఁగ మదిఁదలఁచి వెషలి ॥౮॥

గీ॥ తిలలు దర్భలు యవలును దెచ్చియునిచి
యొక్క హోమధేనువు పాలనుచితరీతిఁ
దెచ్చెఁ గలశంబు నిండుగఁ దెచ్చి తనకు
టీరమున నిర్మలస్థలి డించి డాచె ॥౯॥

ఉ॥ ఇమ్మహనీయు సత్వముఁబరీక్ష యొనర్పఁగ ధర్ముఁడెంచి క్రో
ధమ్మునకున్ బ్రభుండయిన దైవతమై తనరారు చెంతొకా
లమ్మగ నట్టులే నమయ లక్ష్యము గల్గియె వేఁచియుండెనా
కమ్మునఁనుఁడి యొరికిని గన్పడకుండ నతండు నిత్తరిన్ ॥౧౦॥

ఉ॥ ఇంతయుఁ జూచుచుఁడి యొకయించుక తాళిభయంకరా
కృతిన్
గొంతపరిత్యజించి మునికోపపువాఁడిమి మెల్లగాఁ బరీ
క్షింతమటంచు నెంచి గుడిసెన్ బొడచూపెను సద్దులేకయా
వంత పయస్సుఁగ్రిందఁబడనైచుచు శ్రాద్ధముఁ
బాడుచేయుచున్ ॥౧౧॥

మ॥ ఇదియెల్లన్ మునిచూచెనైనమదిలో నేపారు శాంతత్వమున్
గదలింపన్ వెలిఁబర్వరీతి వదనానన్ లేతనవ్వేచెలం
గెఁదపస్సిద్ధున కామహర్షికిఁ బరీక్షింపంగలో నెంచి స్వ
ర్ణదిటీరంబున నేలఁదూటు పొడువన్ క్షారోదకంబుట్టునే
॥౧౨॥

ఉ॥ కోపరసాధినేతయు నకుంఠితశాంతు మహాత్ముసర్వసం
తాపతమో నివారణ సుధానిధిఁగాంచి యనంతమూర్తి దాఁ
జూపున కందినట్లు మ్రోసాక్కఁగ నట్టులెనిల్చియే మొయెం
తోపరితోషమందెఁ గనుదోయినిఁజల్లని నీరుచిందఁగన్ ॥౧౩॥

చ॥ పులకలు దేహమంతటిని ముంచఁగ మాటికిమాటికిన్ దళ
త్తళల మెఱుంగుటచ్చెరువుఁదార్కొని వీచుపరత్వమారుతం
బులమదిపూవు వాలఁబరిపూర్ణత మొప్పొక్కనతండుమానికిన్,
తలఁచుచు లోననాతనినె ధన్యతఁగన్నులుమోడ్చె
నంతటన్ ॥౧౪॥

గీ॥ కన్నుమూసిన యాయను క్షణమునంద
ప్రకృతిలో లీనమైపోయెఁ—బరమయోగి
దీనినెల్లను జూచెను, దీనినెల్లఁ
జూచెఁ జూపులకందని చూపుతోడ ॥౧౫॥

ఉ॥ శుద్ధచరిత్రుఁడిట్టులొక శోకముఁగోపముఁ బొందకన్నియున్
సిద్ధముచేయ వెండియును జేరువనున్న వనమ్ముఁజేరినన్
శ్రాద్ధము ఁబాడుచేయు కులనాశకుఁడీతఁ డటంచు వానికిన్
క్రుద్ధులు భార్గవుల్ స్వపితరుల్ వెస శాపము పెట్టి రంతటన్
॥౧౬॥

మ॥ వికటామర్షము లోనఁబైకొని తమున్ బ్రేరేపఁగావారలు
న్నకులాచారత వీఁడు క్రోధుమదిలోననైన్నచినాఁడందుచే
నకులత్వంబును బొందనీయనినదానన్ సంయమీంద్రుండుదా
నకులాకారము నొందె నెమ్మదిని జంతన్ బొందకావంత
యున్ ॥౧౭॥

ఉ॥ సంగవిహీనుఁడాతఁడు విచారము సేయఁడు దేనికిన్ మహో
త్తుంగ సమాధిసిద్ధుఁడు నతుల్యుఁడు విశ్వవిరాగి నీచమా
ముంగిస రూప మొందియును మోదముతోఁగుశపల్లవంబులం
దంగముఁజేర్చి చాలతడవట్టులెనిల్చుమరల్చి చేతమున్ ॥౧౮॥

గీ॥ ముంగి రూపునఁ బ్రకృతితోఁ బొత్తు హెచ్చ
నంతకంతకు వెలయు మహానుభవము
కతన నణువణువున జగత్పతిని గాంచి
మై మఱచు లోమఱచు నప్రమత్తుఁడెపుడు ॥౧౯॥

గీ॥ ఇట్టులెన్నేండ్లు గడచెనో యెఱుఁగునెవఁడు
కంటికగపడక తిరుగు కాలచక్ర
మందు నెందును వ్యాపించు నాకసంబు
నందు నలలాడు గాడ్పుల చందమందు ॥౨౦॥

గీ॥ విశ్వమెల్లను దమదిగా విశ్వమెల్లఁ
దామెయై చూచు బ్రహ్మర్షితతి చరిత్ర
మెట్లుగడచెనో, గడచునో యెవఁ డెఱింగి
చెప్పఁగాఁ గలఁ డవ్యక్తసీమఁ జొచ్చి ||౨౧||

౨

ఉ॥ ద్వాపరమ్మాయుగంబు నిశితంబగు భార్గవరాము గొడ్డటన్
దాపము నొందినట్టి జననాయక వంశములెల్ల పెండియున్
దోపఁగ పిట్టపీఁగుచును క్రుంగఁగ ధర్మము తా ద్విపాదగో
రూపమునన్ జగద్విషమ రూపకమందుఁ దృతీయ ఘట్టమా
||౨౨||

ఉ॥ స్వాంతము నీరుచేసికొఁచున్ గలయట్టి విచిత్రమైన దుః
ఖాంతపురూపకానఁ బొలుపారెడి యుత్తమపాత్రలట్లు, కా
లాంతజగద్విహాయసమునందలి తారల యట్లు కొంతదు
ర్దాంత నితాంత తేజకరరాజులు వెల్గెను ద్వాపరంబునన్ ||౨౩||

సీ॥ ధర్మనిర్బోధక కర్మవీరుఁడు బ్రహ్మ
చర్యవ్రతుఁడు భీష్ముఁ డార్యనుతుఁడు,
ధర్మభూభృద్ధర్మ వర్ములు మహనీయు
లా పంచపాండవు లమరసములు,

భూభృదాచార్యుండు పూర్ణధనుర్వేద
వేత్త ద్రోణుఁడు మహావీరవరుఁడు,
వీరుఁడా యోధనవీధి దానమునందు
సూర్యాభ తేజుఁడు సూర్యసుతుఁడు

గీ॥ ధర్మ ధర్మప సత్కర్మ కర్మకృన్మ
హాత్మభూభృత్సుశేషవీరాగ్రగణ్య
వాచ్యుఁడును బ్రహ్మమునగు నా వాసుదేవుఁ
డా బలాహ్వయుఁడును వెల్గి రా యుగమున ||౨౪||

చ॥ అదియొక యంకమందలి సమాప్తి, నయానయతత్త్వ నిర్ణయం,
బదియొక కాలవీచిక, మహత్తరమైన పరీక్ష, క్రాంతిదం,
బదియొక కాలరుద్రపటుహాసము వీరరసప్రవర్షకం,
బదియొకసై నటించిచనె నాహవమా కురుభూమి;
దానికిన్ ||౨౫||

ఉ॥ కారయిత్రుండు తత్త్వనిధి కర్మరహస్య విదుండు కృష్ణుఁ, డా
ధారవిహీనులైరి గురు ధార్మికులింతకుఁ గర్తలెన్నఁగాఁ
గారణమైరి పల్లెలును గౌరవులీయక యుంట, కర్మ భూ
భారపు రాజులొప్పుకొను వాఁడొక కాలపిశాచుఁడెంచఁగన్
||౨౬||

శా॥ భీష్మాచార్యుఁడు చాలుచేసె నురమున్, విల్లంది
యా ద్రోణుఁడున్
గ్రీష్మాదిత్యుని పోల్కి వెల్గి తుటిలో లీలన్ ముగించెన్, అమం
దోష్మజ్యోతి కిరీటిపుత్రుఁ డభిమన్యుం డారిపోయెన్, మహో
ర్చిష్మత్తేజులు ద్రౌపదీ తనయులున్ జీఁకట్లలోఁ
జచ్చిరే ||౨౭||

ఉ॥ కర్మరహస్య బోధపరికల్పిత ధర్మపరాగ్రహాగ్రస
ద్వర్మను శర్మ పార్థకృత దారుణమారణయుద్ధ లబ్ధమై
పేర్మిని గూర్చు రాజ్యమది వేడుకఁ గూర్పక పోయె నంతయున్
ధర్మజు మానసంబునకుఁ దద్దయు నారటపెట్టె లోననే ||౨౮||

ఉ॥ ఇందఱఁ జంపి రాజ్యమదియొక్కటి పొందిన నెట్టులించుఁదా
మందరమెత్తి త్రిప్పినటు మానసమందున హింసతర్కమున్
బందుల చావులున్ మృతులభార్యల యేడ్పులు దీనదృశ్యలున్
గొందలపెట్ట నా సహజ కోమలహృత్కమనీయమూర్తికిన్
||౨౯||

ఉ॥ వీరవధూలలామయును వీరసవిత్రియు నైన కృష్ణ తా
వీరతనూజ దుర్మృతికి వేఁగఁగ లోననె నష్టవత్సయై
యారటమందు గోవునలె నాత్మసహాయయు
రాజ్ఞి యామెఁ బెం
పారుచునుండి, యామె స్థితి యాతని భావము నీరొనర్పఁగన్
||౩౦||

గీ॥ సహజమగు ధృతిమాని విషాదమూని
యా నయజ్ఞుఁడు నేదారిఁ గానలేక
యేకతమునఁ గలంగుచ నేక విధము
లుగ వితర్కింపఁ దొడఁగె శాంతిఁ గనుఁగొనఁగ ||౩౧||

శా॥ సంసారంబును వీడిపోయి యడవిన్ జాలింతునా మేను, నా
యంసంబుల్ దెగఁగోసి యుద్ధములనిం కై నన్ని వారింతునా,
కంసారాతిని జేరి కాళ్లఁబడి నాకన్నీట దోగింతునా,
మాంసాసారము జీవితమ్మిది సదామర్షోగ్రమున్
సౌఖ్యమే ||౩౨||

చ॥ అనితలపోయు నాత్మజనులచ్చుగఁ జెప్పెడి సాంత్వనమ్ములన్
వినియును వారిమాటవిన నేరఁడు సారెకు సారెకున్ మదిన్
జెనకెడి ధర్మసంశయపు చీఁకటి గుంపున శాంతినిచ్చువె
ల్గునకయు ప్రాకులాడుఁ దనకున్ దగు నొజ్జలభింపఁ గోరెడున్
||౩౩||

శా॥ ఈ చిత్తాంబుధి సంప్రవృత్తమథనంబిట్లే క్రమింపంగ ధ
ర్మాచార్యుండగు తాతచేఁ గలుగ దివ్యంబైన సందేశ మం
తో చోద్యంబుగ దుఃఖమెల్లఁ జనఁ దోడ్తోఁ గాలకంఠార్పితం
బై, చెన్నారు వివేక శాంతిసుధఁ దానార్జించె నయ్యెం
ద్రుఁడున్ ||౩౪||

శా॥ దానింగైకొని నిత్యమోదమున విద్యాపూర్ణతన్ గాంతితో
నానైశ్వర్య బలంబుతో సతులవిజ్ఞానంబుతో ధర్మదీ
క్షానైపుణ్యముతో మహాద్రి ధృతితో క్షాంత్యాది సంపత్తితో
దానోద్దామ యశంబుతోఁ జెలఁగెనా ధాత్రీశ్వరుండెంతయున్ ॥౩౫॥

శా॥ ఆవిశ్వంభరభర్త నాలుగుభుజాలట్లుండి యాత్మానుజుల్
సేవింపన్ ఘనవైభవంబు గుణముల్ చెన్నారఁ గల్యాణియై
యేవేళన్ ద్రుపదాత్మజాత సిరినానేపారరాజిల్లెఁదా
"నావిష్ణుః పృథివీపతిః" అనెడునా న్యాయంబు న్యాయ్యంబుగన్ ॥౩౬॥

ఉ॥ రాజన ధర్మరాజె ప్రజరంజిలఁ జేయుట యందు నింకనే
రాజులఁ బోలరా ప్రభుని రాజిలు చల్లనిచూపుతోఁ బ్రజల్
రాజితభుక్తులిచ్చి యమరప్రజమున్ దనియించునట్టియా
రాజకులావతంసు ననురాగపు రాజ్యము రామరాజ్యమా ॥౩౭॥

క॥ యజ్ఞేశుఁడైన కృష్ణుని
యాజ్ఞపడసి యశ్వమేధ యజ్ఞమొనర్పన్
రాజ్ఞియుఁ దానును దమ్ములుఁ
బ్రజ్ఞన్ దలపెట్టిరెల్ల ప్రాజ్ఞులువలుకన్ ॥౩౮॥

గీ॥ సర్వలక్షణోపేతమౌ జన్నపుహయ
మునుయథావిధి పూజించి పుడమిఁదిరుగ
విడువ నరుఁడు నారాయణుఁడడుగడుగున
సాయపడ దానివెనువెంటఁ జనుచుఁజనుచు ॥౩౯॥

గీ॥ నాల్గుదిక్కులఁగలయెల్ల నరపతులను
గెల్చి కానుకల్ గొని విభు కీర్తిఁజల్లి
యెల్లెడల మఖానికివారి నెల్లఁ బిలిచి
యశ్వమున్ గొంచువచ్చెను హాస్తిపురికి ॥౪౦॥

ఆ॥వె॥ యజ్ఞరక్షకుండు యజ్ఞభోక్తయునైన
వాసుదేవుఁడెల్ల పనులఁ దీర్పఁ
జానెనిలిచి యుండ ధర్మమూర్తి మఖంబు
మొదలుపెట్టెఁ బాండుపుత్త్రుఁడంత ॥౪౧॥

ఉ॥ సోదర బంధుమిత్ర హితసూచక మంత్రిపురోహితాప్తభృ
త్యాదరణీయ సాధుపురుషార్యగురుప్రతిభాప్రపూర్ణక
వ్యాదివినోదబోధద మహాత్మ బలశ్రితసత్తమరాజులో
గాది సహాయుఁడౌ నతనియజ్ఞపు వైభవమెంచ శక్యమే ॥౪౨॥

గీ॥ సహజసుందర వైభవ సహితములగు
సౌధ వీథికా ప్రాసాద చయములందు

సహజ సుమధురారామభూరుహములందు
నొక్కయాత్మతోఁ బలువవద్యుతులెసంగ ॥౪౩॥

గీ॥ భవ్యగంగాలహరి నవభంగులెసఁగ
నవ్య సంతోషలహరి యాననములందు
దివ్యరీతుల నటియింపఁదే జరిల్లె
సువ్యవస్థప్రజయుఁగడు సొగసు మీఱ ॥౪౪॥

చ॥ ధనములు వస్త్రముల్ మణులుదారసుమాళులుఁ జందనంబులున్
ఘనరథ దంతివాజులును గాల్బలముల్ ధవళాతపత్రముల్
పనులమెలంగు దాసులును బాలును నేతులు ధాన్యరాసు లిం
కనుగల యాసువస్తువులు కల్పనకందవు విస్తరంబునన్ ॥౪౫॥

సీ॥ యజ్ఞమంత్రములకుఁ బ్రాజ్ఞభూసురశాస్త్ర
చర్చవ్యాఖ్యను సమకూర్చుచుండ
భూసురాశీర్వాదములకు రాజన్యుల
జయనినాదంబులు జయముఁనొసఁగ
హోమధూమములతో నొక్కటై యరుదగు
ధూపముల్ క్రొత్తావిఁ జూపుచుండఁ
దగఁ జెప్పు వనసల ధాటికి మంగళ
తూర్యశబ్దంబులు తోడ్పడంగ

గీ॥ ధర్మజుఁడొనర్చు నశ్వమేధమ్మువింత
చెలువములఁగల్గి యెల్లర చిత్తములను
వివిధరీతుల చెలఁగించె, వేడుకలకు
మేరలేదయ్యె నెల్లెడ శ్రీరహించె ॥౪౬॥

సీ॥ మహనీయమున్ గడు మధురమ్మనౌ కావ్య
ధారామృతముఁ గవుల్ త్రాపుచుండ
శిశువేద్యమునయి యచ్ఛిన్న సమాధిదం
బగు గానరసముగాయకులు పంచ
శివమూలమైకళాశేవధియౌ నాట్య
మునునటుల్ బహువిధంబులుగఁ జూప
భూసురభక్తి నభ్యుదయ కీర్త్యాశల
నరపతుల్ భూరిదానముల జేయ

గీ॥ నరులకే కాక సురలకుఁ బరమతుష్టి
దొరకె, నమరుల దనుపనా దొరయొనర్చు
సరిద్విజన్నంబు మూలాన దొరకెనౌర
సురలకే కాక నరులకుఁ బరమతుష్టి. ॥౪౭॥

సీ॥ భూసురులందెడి భూరిదక్షిణలెంచి
ధనదుఁడైనను దన తలనువంచు
నాశ్రితులకుఁ బ్రభువాదరంబున నిచ్చు
రత్నంబులబ్ధి కర్బంబుఁ గొలుపు

ఘనచేలదానమ్ము జనులలోనఁ గనేలు
దెట్టులుండునను ప్రశ్నఁ బుట్టఁజేయు
వివిధోదనముల యీవినిఁ జూడఁగనె భుక్త
హవ్యామరతతి జిహ్వలు చెమర్చు

గీ॥ ఇంక నెన్నియో దానంబులేపు మీరె
నెందుఁ జూచిన నాయజ్ఞమందు దాన
వస్తువుల మేల్మియు ననూహ్య విస్తరంబు
ననమరీతిని స్పర్థించు చెనఁగెననఁగ ॥౪౮॥

3

చ॥ అదియొక చల్వరాతి నవహర్మ్యము, శిల్పకళావిధాతలిం
పొదవఁగ సృష్టిచేసినది, యున్నతమున్ బహు విస్తృతంబునై
నదముల హృద్య శిల్పములు స్తంభ సహస్రముఁ బెక్కుశాలలున్
మదిఁ దనియించు మండపవమానము వెల్గుచుగల్గి శోభిలున్ ॥౪౯॥

క॥ ఉన్నత శిఖరంబులచే
మిన్నంటెడునదియు నీలమేఘాలగుడిన్

బున్నమచంద్రుఁడోయనవె
లున్నానారామ వృక్షకుఁ మధ్యగమై ॥౫౦॥

శా॥ ఆప్రాసాదమునందు నిందుకుల వార్ధీబ్జుండు కీర్త్యంశులా
శాప్రత్యగ్రమునంబొనర్ప నతులైశ్వర్యంపు కార్యంబునన్
విప్రశ్రేణులకెల్ల భోజనములన్ బెట్టించుచుండెన్ సుధా
భప్రత్యగ్ర సుభక్ష్య భోజ్యములతోఁ బానీయసంపత్తితో ॥౫౧॥

ఉ॥ ఆగత విప్రకోటికట స్వాగతమిత్తురు పాద్యమర్ఘ్యమున్
వేగమొసంగి మేలయిన పీటలఁ గూర్చొనఁ బెట్టి, పెట్టి ర
మ్యాగరుధూపముల్ నిడుపులౌనరటాకుల పద్రసాన్నముల్
బాగగు భక్ష్యముల్ ఘృతముఁ బప్పును శాకము లింపుమీరఁగన్ ॥౫౨॥

గీ॥ పాలుఁ బెరుగును మరియును బహువిధంబు
లైన తిండ్లను వడ్డించి యాదరమున
మధుర పానీయములనిచ్చి మంచిపండ్ల
నిచ్చి కడుపులు నిండ భుజింపఁజేసి ॥౫౩॥

గీ॥ చేతులకుఁగూడ పన్నీరె సిద్ధపఱచి
వీడియమును గంధసుమములు నిడుదురంత
భూసురుల్ నైబానని విభుఁ బొగడికొనుచు
నానావిధములనాశీర్వదించి చనఁగ ॥౫౪॥

క॥ దినదినము క్రొత్త రుచులన్
మొనయున్ వంటకములచటఁ బొట్టలు నిండన్
దినిన భూసురతతి మరు
దినపురుచులకెదురు చూచుతెఱఁగేర్పడఁగన్ ॥౫౫॥

క॥ ఒకవేయి జనము బ్రాహ్మణు
లొకపరి భోజనము సేయ నొకపరి మ్రోగన్
ఒకగంట యందుఁగలదది
యొకదినమున కెన్ని సారులో మ్రోగు విన్ ॥౫౬॥

శా॥ ఎన్నోనాళ్లిటులేగ నొక్కదినమందే తెంచె నారామవీ
రున్నానావిధకుంజమధ్యగతమార్త్రోవన్ ద్విజస్తోమముల్
పన్నీటన్ దమచేతులన్ గడుగునాప్రాంతానికిన్ నాసయున్
గన్నల్ పండువు సేయ నానకులమున్ మధ్యాహ్నకాలంబునన్ ॥౫౭॥

క॥ వచ్చి భుజించిన విప్రులు
వచ్చి కరంబులను గడుగఁ బన్నీరేరై
వచ్చిన వేగమనకులము
వచ్చి శరీరంబు నెల్ల వారిఁ దడుపుచున్ ॥౫౮॥

క॥ పొరలాడఁ దొడఁగెఁగానీ
యరుదగు తనకోర్కె తీరదయ్యెన్ మరియున్

మరియును దేహమునీటన్
బొరలించుచువచ్చె నొక్క భూమిసురుండున్ ॥౫౯॥

ఉ॥ ఆనకులంబుఁ జూచి కనునచ్చెరువందుచుఁ దోడివారికిన్
మానుగఁ జెప్పఁ గౌతుకము మానసమున్ నులిపెట్ట నెల్లరున్
గానఁగవచ్చి ముంగిససగంబు శరీరము కాంచనంబుగాఁ
గానఁగవచ్చినన్ గనిరి కానఁగరాని మహాద్భుతమ్మటన్ ॥౬౦॥

చ॥ "ఇదియొకవింత" "చూడమిదియెన్నఁడు" "ముంగిస బంగరౌటకె
య్యదియొకతంబు" "దేహమున సర్థము యిట్లయి యుంట దేలకో"
"యుదకములందిటుల్ పొరలుచుండుట యేటికో" "దేహమీక్రియన్
గుదురుగ బంగరయ్యెడినొకో" "యిదియెట్టిరహస్య వేదియో"! ॥౬౧॥

చ॥ అనిపలుతీరులన్ బలుకుచచ్చటివారలు ముక్కుపైన వ్రే
ళ్లనిడుచుఁ గేలుత్రిప్పుచు నలబ్ధసమంజస హేతుతన్ విలో
కనమొనరింప నొండొరుముఖంబట కెంతయుఁ గౌతుకంబునన్
జనపతి సంఘముల్ స్వపరిచారకవర్గము తోడవచ్చినన్ ॥౬౨॥

క॥ నకులము నీటన్ బొరలుచు
యొకకొంత పరిత్యజించి యూర్పులనిగుడన్
బ్రకటించుచు విఫలశ్రమ
నృకులంబుల మాటలాడు చిట్టని నోడివెన్ ‖౧౩‖

క॥ "కొండంత యాస యెల్లన్
బెండయ్యెన్ దుదకి దేటి వితరణ" మనినన్
మెండగు నచ్చెరువొక త్రుటిఁ
గొండంతలె యాచు జనులగుండెలు నిలిపెన్ ‖౧౪‖

గీ॥ వెంటనే జనులందున విస్మయంబుఁ
దెలుపు గుజగుజల్ పెరుగుచుఁగలకలంబు
గొలువరాజుల పరిచారకుల్ జనులను
సరిగఁ గూర్చొననియమించి సద్దణఁచిరి ‖౧౫‖

శా॥ ఆమధ్యాహ్నమునందు దివ్యమగునాహార్మ్యంపు బ్రాకేవన్
మహ
రామానోకహరాజి నీడల జనుల్ రాజుల్ సుఖాసీనులై
యేమో యీనకులంపుటంత చరితం బెట్లున్నదో చూతమం
చామాటాడెడి ముంగిసన్ గని "మహాత్మా" యంచు
సంప్రీతితోన్ ‖౧౬‖

శా॥ "నీవెవ్వండవు వింతముంగిసవు విస్సింపంగ దే యెట్లునీ
కీవాగ్వైఖరి యబ్బె మేను కనకం బెట్లాయె నర్థంబు నీ

కీవారిన్ బొరలాడనేమికతమా నీ శ్రేష్ఠమహాదానమున్
భావంబందు దృణీకరింపఁ దగునే వాంఛించి
తెల్పయ్యర్థమున్ " ‖౧౭‖

వ॥ అనినన్ ముంగిస యిట్లుపల్కె "జనులారా రాజులారా తగన్
వినిపింతున్ స్వచరిత్రమెల్ల నయినన్ మీలోన ధర్మజ్ఞుఁడౌ
జననాథాగ్రణి ధర్మజుండు కలఁడే సద్దాన మర్మంబునా
కనుభూతిన్ విశదంబుగాఁ దెలిసె నేఁడాశ్చర్యమున్
గొల్పెడిన్" ‖౧౮‖

క॥ అనిపలికిన నారాజులు
వినయముగా ధర్మసూను బిలువఁగఁదగునా
జనమును బంచినవారును
జనిధర్మపు మర్మమెఱుఁగు జంతువుఁ బొగడన్ ‖౧౯‖

క॥ ధర్మజుఁడు పొంగివేగము
హార్మి జనులనెల్లఁ దోడుకొని యరిగెన్ దాఁ
చేర్మిన్ బ్రమూర్తియున్
ధర్మపు మర్మంబెరుంగు నకులముఁ జూడన్ ‖౨౦‖

శా॥ ఆయారామమునందె స్నిగ్ధతరురమ్యచ్ఛాయయందే ప్రజల్
న్యాయాధీశులు ధర్మవేత్తలును నానారాజలోకంబు నెం

తోయేపారఁగఁ గొల్వు తీరె జననాథుండంతనా ముంగిసన్
జేయింపారఁగఁ బట్టికూర్చొనఁగఁ జేసెన్ బ్రక్కలో
గద్దియన్ ‖౨౧‖

ఉ॥ ఆనకులంబు ధర్మజు ముఖాబ్జముఁ జూచుచు ధర్మవేత్తలన్
ధీనిధులన్ ధరాపతులఁ దేకువఁ జూచుచు నెల్లవారలన్
మానుగఁ జూచుచున్ బ్రియమునన్ మృగపక్షిలతాద్ధ
రాజసం
తానముఁ జూచుచున్ బలికె ధర్మ్యవచోవిభవంబుఁ
జూపుచున్ ‖౨౨‖

౪

శా॥ "సక్తుప్రస్థుఁడనంగనొక్కద్విజుఁడా శాపాశమున్ ద్రెంచి సం
సక్తిన్ బాసి విరాగయోగి యగుచాసర్వేశుఁ జింతించుచున్
భక్తిన్ ధర్మముఁగల్గి మోదమలరన్ బ్రహ్మజ్ఞుఁడై
యొప్పెఁదా
శక్తిన్ డాగినముత్యమట్లు గరిమన్ జూపించుకోకెచ్చటన్
‖23‖

ఉ॥ పూతశిలోంఛవృత్తులనె పూటకుఁ బూటకు భుక్తి కావలెన్
జేత నుచాలమెత్తనిది; చేయఁగనోపఁడు సుంతహింసయున్

జీతము రాగహీనత సుశిక్షితమాట సహించుఁ గష్టమున్
ఏతరిదుఃఖమందడు; గణించు సమస్తము నాత్మకీడుగన్ ‖౨౪‖

చ॥ ఎదుటిజనంబు ఖేదపడుటింతయు నోర్వఁగఁ జాలఁడెంతయున్
మదిఁ గరుణించి కష్టపడి మాన్పఁగఁ జూచును వారి
ఖేదమున్
గుదురగు జ్ఞానముల్లసిలఁ గోరడు పుణ్యఫలంబు సంసృతిన్
జెదరఁగనీడు బుద్ధియను చేరడు పాదరసంబు నెప్పుడున్ ‖౨౫‖

చ॥ ధనమది లేకయున్నఁ దనదగ్గరఁ బాండితి యెంతయుండినన్
ధనమృగతృష్ణకై బ్రతుకుదబ్బఱ చేయఁగ లేదుపోవలే
దనుపమదాతలన్ యశము నందిన రాజుల జూడ దాన్తియం
దనుపముఁడై వెలుంగునతఁ డబ్ధిగభీరుఁడు ధీరుఁ
డెప్పుడున్ ‖౨౬‖

గీ॥ అతని యర్ధాంగియును వారియాత్మజుండు
నతని యర్ధాంగియును గూడ నతనిఁ బోలి
యుండిరెల్లగుణాల, నానిండుగృహము
శ్రీనివాసమ్మునాఁ దగి చెలఁగుచుండె ‖౨౭‖

గీ॥ కట్టలుఁదెగ విధివికటించి వరుసఁ
గొన్నియేఁడులు వర్షమే కురియదయ్యె

సరిగఁ బంటలు పండక కఱవు వచ్చె
దేశమెల్లను క్షోభించె దీనమగుచు ॥౧౮

క॥ క్షామము భీకరమైయు
ద్దామ భయంబెల్ల జనుల దండడి పెట్టెన్
వ్యోమమునన్ గఱవయ్యెన్
శ్యామలజలధరము కంటనైనన్ జూడన్ ॥౧౯

శా॥ పాతాళంబున కేగె గంగ, తరువుల్వాడయ్యెఁ దిర్యక్కులున్
మేతల్ నీరును లేక స్రుక్కె భువిలో మెండయ్యెఁ దాపంబు
ఖ్యాత క్షేత్రములెల్ల బీళ్లుపడెఁ జీకాకందె రజ్యద్బుభు
క్షాతృష్ణాగ్నుల నార్పలేక నరలోకంబెల్ల నయ్యేడునన్ ॥౨౦

గీ॥ పేదసాదలు గడ్డలు వెదకి తినఁగ
మొదలు పెట్టిరి, ఎందరో వదలియిండ్ల
నూళ్ల, దేశంబు నయితము, పిల్ల, మేకఁ,
గట్టుకొని వేరు దేశాల కరిగిచనిరి ॥౨౧

క॥ నిజము పేదలబలులెందరో
గురియైరి కరాళకాల కోపాగ్నికి, ని
ష్ఠురులైరుదారచిత్తులు
దురంతమయిలోచె నెట్టిదొరలకునైనన్ ॥౨౨

గీ॥ ఏవోకొన్ని భూములు మాత్రమెవరో కొంద
రర్థవంతులు పాతాళమంతలోతు
నుండి కపిలెలతో నీటి నుద్ధరింపఁ
జేసి సాగు చేయించి రచ్చోగుపుగాను ॥౨౩॥

క॥ సత్ప్రస్థ కుటుంబము
శక్తి కొలఁదిఁ గష్టపడుచు సంపాదనచే
భుక్తిఁ గనుచుండె నసువుల
సక్తములై మేనినుండి చనకుండంగన్ ॥౨౪॥

చ॥ ఒకపరి చాలకష్టదశనొందిరి వారలు, కొన్ని నాళ్లు తిం
ట కెలభియింపదయ్యె వికటంబగు నాకలి బాధపెట్టఁగా
సకటు కసీన మొక్క కడిమైనను, నాకలమైన నెట్టకే
లకది యనూహ్యదుర్భర విలంబిత జీవనమృత్యు సంధియై
॥౨౫॥

ఉ॥ తిండకొకనాడు సల్పిరును దుస్సహమాత్రమకోర్చి యెట్లో నె
మ్మది చెలఁగన్ గడించిరొక మర్త్యసకున్ సరిపోవు
ధాన్యమున్
సకలంబుఁదా వైవమంచెనిచి చయ్యన నింటికిఁ దెచ్చివండి మే
క్యదలఁగఁ బోవు ప్రాణములఁ బారఁగ నీయక చిక్కఁ
బట్టుచున్ ॥౨౬॥

గీ॥ వేగయాయన్నమును నాల్గుభాగములుగఁ
బంచికొనివారు తిననున్న—వచ్చెనొక్క
యతిథి యతఁడును వారలయట్లె చావు
బ్రతుకు సంధిలో నాకట బడలుచుండె ॥౨౭

గీ॥ వారలాతనిఁజూచిరి వాఁడు వారి
దీనదృక్కులఁజూచె నాదృష్టులందె
తెలిసిపోయెఁ బరిస్థితి—దివ్యగంగ
నాగ నుప్పొంగె నదె కరుణాస్రవంతి ॥౨౮

గీ॥ అతిథి వాకిటనున్నాడు—అదియుఁజిన్ని
గుడిసె, త్రాణయేలేని యాబడుగుచేతు
లేయొసంగెను స్వాగతమాయతిథియుఁ
గనులకగుపించె నన్నముఁ దినుచుఁ బ్రదుటిని ॥౨౯

క॥ మొదలాసత్ప్రస్థుఁడుఁ
బిదపన్ దద్భార్య, పిదపఁ బ్రియ పుత్త్రుండున్
ముదమున నన్నమునిచ్చిరి
సదయత నాయతిథి కతఁడు చాలబుభుక్షన్ ॥౩౦

ఆ॥ వె॥ తినియు దానినెల్లఁ దృప్తుఁడు కాకున్నఁ
బసితనంపు ముగుద పరమసాధ్వి

యోడకన్న మొసఁగెఁ గోడలు నదితిని
తృప్తుఁడయ్యె నతిథి దేవుఁడంత" ॥౩౧॥

క॥ అనవిని తదేకపరతన్
వినుచుండిన ధర్మజుండుఁ బృథివీశులునా
జనులును బశుపక్షులు నా
శ్చ— నిట్టునురు విడిచిరంతఁ గథసాగెనిట్టుల్ ॥౩౨॥

క॥ "ఓ ప్రాణులార! యన్నము
నా ప్రాణులు ప్రాణికిడిరి ప్రాణాల్నిలుపన్
స్వప్రాణములె చలించెడి
యా ప్రాణ పరీక్షలోఁ గృపాన్వితమతులై ॥౩౩॥

ఉ॥ మానసున నెంచనిట్టిదని మాటలఁ బల్కఁగరానియాబుభు
క్షానుదగముల్ల వెన్నునకు సక్తముగాఁ దనువెల్ల బెండుగాఁ
గన్నులను జిమ్మచీకటులుగ్రమ్మఁగ వీనలు మూసికొంచు రా,
మానసును బోల, వర్ధిలెనమందత నొక్క కృపామృతంబు తాన్
॥౩౪॥

క॥ ఆ యమృతముగల దేవత
యా యమ్మయిన ఖేదమయిననుగనలే
దా యున్న యతిథి కిడి తమ
కేయున్నది లేకయున్ననే స్థితినున్నన్ ॥౩౫॥

గీ॥ అతిథి సంతృప్తిఁ గన నతి హర్షమంది
రతఁడు భుజియించి, నీటినాప్యాయనముగఁ
ద్రావి లేచి వెలుపలఁ గరమ్ముఁ గడుగ
వచ్చెఁ దిగ్భ్రాంతుఁడను తన్ర్రభ నడంచె ॥

క॥ సరిగా నా వేళకు నే
నరిగితి మధ్యాహ్నమప్పు డతితృష్ణనన్
ద్వరపెట్ట, నీరమెందును
గలవయ్యెఁ గాని యతిథి కరములు గడుగన్ ॥

మ॥ ధరపై నీరొక కొంతపడఁగనియత్యంత ప్రమోదంబునన్
ద్వరగానచ్చటికేగఁ జిత్రముగ నా దాహంబె లోపించె, న
ర్థరముల్ వ్యోమమునన్ జనించెనయనోత్సాహంబుగా నొక్క
త్వరమైయుండెనులేక, శీతలమరుత్సంచారముల్ గ్లాంబో ॥

మ॥ పరమోత్సాహముతోడఁ బొంగుచుఁ గర ప్రక్షాళనక్షిప్ర
ద్వర నీరంబున సిక్తమైన ధరణీ భాగంబునన్ బొర్లితిన్
గరమాశ్చర్య కరంబుగానపుడు నాకాయంబునం దర్ధమి
ట్లరుదా స్వర్ణమయత్వముం గనెఁ బ్రభల్ వ్యాపింపఁగా
నంతటన్ ॥

నల్లని మేఘముల్ దదలనాలుగు వైపులలేచి మూలలై
యుల్లస దస్త్రృతిన్ గనుచు నాకసమెల్లను గప్పిపుచ్చినన్
జెల్లగ నెడమాయమను ప్రీతిని గూర్చెడి సౌమ్యతాగుణం
బెల్లెడ నిండఁ బండువుగ, హెచ్చుగ వీచెను శీత వాతముల్
॥౧౦౦॥

సుమనః ప్రీతికరంబై
శమనంబొనరించు దంత సంతాపములన్
అమృతమ్మని చూపించుచు
నమృత సమంబయిన యట్టియమృతముగురిసెన్ ॥౧౦౧॥

ఆకటఁజడిసి శుష్కం
బైన చరాచర జగత్తు హర్షోత్కర్ష
శ్రీనిగుడఁ గ్రొత్త తీరులఁ
గానంబడియెన్ సువర్ణ కమనీయంబై ॥౧౦౨॥

కన్నులు చల్లగానపుడు కంటినతుల్య కృపార్ద్రచిత్త నం
పన్నుల, దుష్కరార్తిహర పావకతుల్య నిరంతర క్షుదా
ఛ్ఛిన్నబిభిక్షు సత్వ వివశీకృత శల్యసమాంగులాంగ కా
పన్నుల, శోష దుస్సహావిపన్న దశార్థి సమర్పితాన్నులన్
॥౧౦౩॥

కని, వారిచరిత్రమ్మును
ఘనమతులతో బెల్లులతోడఁ గన్గొని నతులే

నొనరించితి పులకించుచుఁ
గనులన్ సంతోష బాష్ప కణములు రాలన్ ॥౧౦౪॥

క॥ ఆవర్షమెల్ల వారికిఁ
దావర్షించెన్ హితంబుఁ దనువును శుభముల్
భావ ప్రశాంతి భుక్తియు
ధీవిలసన మాదిగాఁగఁ దీరనిలక్ష్మిన్ ॥౧౦౫॥

-✼-

౫

సీ॥ అప్పటినుండి కాయంబున మిగత స
గంబునై తను రమ్యకనకమయము
గాఁ జేసికొననెంచి ఘనముగానన్న దా
నంబులుజరుగు స్థానములకెల్ల
నేగియెంతో ప్రయత్నించి పరీక్షించి
తినిగాని కాయంబు కనకమయము
గాదయ్యె నవియెల్ల ఘనవైభవంబున
నీ ధర్మజుని యావికీడుగా

గీ॥ ఇట్టిదానముల్ నాలోనయిచ్చఁ దీర్పఁ
జాలవనియెంచి యట్టులే చాలయేండ్లు
వేచియుంటిని తులలేని వితరణంబుఁ
జూచు నాశతోఁదుదకు భూసురగణములు ॥౧౦౬॥

॥ ఈనరనాథమాళి యమరేంద్రసమాన మహావిభూతి వి
ద్యానయ శాలి భూసుర సురార్చన తత్పరుఁడీసురాంశతే
జోనిధి ధర్మసూనుఁడిటఁజోద్యముగా నొనరించుచున్న యీ
దానపుపేరిమిన్ బొగడదాని వినంగనె నామనంబునన్ ॥౧౦౭॥

॥ గుట్టుగనున్న యీ యరిది కోరిక వేగమ యంకురించి తాఁ
బెట్టయి మానినన్నైత్రుటినిఁ జెల్వగునాకులఁ బూలశోభిలన్
నెట్టన తత్ఫలంబుఁ గన నేనరుదెంచితి విప్రసంఘముం
బొట్టలునిండవచ్చి కరముల్ గడుగన్ బ్రవహించునీటిలో
॥౧౦౮॥

పొరలాడితి, మరిమరియున్
బెరలాడితిఁగాని నా విచిత్రపుటాశా
తరుపుష్పఫలియింపక లే
ధరపైఁ గూలెన్ విచిత్రతర సత్యంబున్ ॥౧౦౯॥

కనుఁగొంటి నిచట నీరా
జొనరించెడి యతులవైభవోపేతంబై
చనుదానం బాకరుణా
ధనదీనుల దానమునకుఁ దగు నీడగునే" ॥౧౧౦॥

॥ అనియాతీరునఁ బల్కుటేతడపుగా నామాటలన్ విన్నయీ
జననాథాదుల సంభ్రమంబును మహాశ్చర్యంబు రెట్టింప వెం

టనెయా మునిసమా నమ్మె యట సువర్ణత్విట్సు
రమ్యాంగుఁడే
మునినాథుండొకరుండు కానఁబడె సొంపుల్ గుల్క
నాగద్దియన్ ||౧౧౧||

ఆ॥ వె॥ శాంతమూర్తి నిరతసంతుష్టుఁడాతని
యిందుసఖుని ఖంబునందు బ్రహ్మ
తేజమున్ సుధయు విరాజిల్లుచుండె, మ
హాత్ముఁడు జమదగ్ని యతఁడచూవె ||౧౧౨||

గీ॥ జంతు వాక్యములందలి సత్యమునకు
నలరు చాశ్చర్య పడుచు బాహ్యమునె మరచి
ధర్మజుఁడు మునిఁబూజింపఁ దడవు సేసె
నపుడుదివినుండి మునిఁగూర్చి యనిరియిట్లు ||౧౧౩||

మ॥ పితరుల్ వారల "ధర్మకార్య సహనంబే నాఁడు శాపానికిన్
గతమయ్యెన్ గద, దానిఁ బాపికొనఁగాఁగార్యంబ మానుండిపీ
వతివైరాగ్యముతో నెఱుంగవయితస్సైనన్ గృపన్ నిర్ణయిం
చితిమద్దానిని గూడలోకహితమున్ జింతించి
స్వాంతంబునన్ ||౧౧౪||

గీ॥ "ధర్మకార్యంబు నొక దానిఁ దగినరీతిఁ
జూచియాక్షేపమొనరించి చోద్యముగను

ధర్మమందలి మర్మంబు ధరణికెల్లఁ
జాటినన్ పీకఁదీరును శాప"మనుచు ||౧౧౫||

గీ॥ పర్వరచియుంట మెరుఁగక యేమహాత్మ,
యద్వితీయఁబుగానిప్పాడట్లొనర్చి
ధరణికెల్లను జాటితి దానమహిమ
లోని తత్వము, తత్వవిల్లోకపూజ్య ||౧౧౬||

క॥ తీరెన్ శాపమ్మికనే
పారు చిరంజీవివగుచు బ్రహ్మజ్ఞాన
శ్రీరంజిల్లఁగఁ జల్లగ
నోరమ్యగుణాఢ్య మానవోత్తమ"యమచున్ ||౧౧౭||

శా॥ అంతన్ ధర్మజుఁడామహర్షికి సపర్యల్ చేసి యామాని వృ
త్తాంతంబెల్ల నెరుంగనిచ్ఛపడ నాతండా జనుల్ మెచ్చఁగా
శాంతాద్యాత్మగుణంబులన్ మనములన్ సంక్షిప్తరీతిన్ స్వవృ
త్తాంతంబున్ వినిపించి యిట్లుపలికెన్ దానంపు
తత్వంబుఁదాన్ ||౧౧౮||

సీ॥ "ఏ ప్రాణిగాని స్వహితమునకై తోడి
ప్రాణులపైఁ జాలపరకు ధరణి
నాధారపడియుండు నందుచే నెల్లర
హితము ప్రాణులు పరహిత మొనర్చ

టను బట్టియుండును; తనహిత మే చూచు
కొను బుద్ధి హెచ్చినఁగొనకుఁగల్గు
ద్వేషముల్ యుద్ధముల్ తీరనికష్టము
లట్లుగాకందరు నన్యహితము

గీ॥ నాత్మనెంచి దానికయి ప్రయత్న పడిన
నెల్లరకుఁ దనకుఁగడు మేలెసఁగుఁ గాని
(ప్రాణులందుఁ బరార్థతత్పరులె యరుదు
స్వార్థపరతయె హెచ్చుగా జగతి నుండు) ||౧౧౯||

గీ॥ ప్రేమ, కరుణ, జ్ఞానంబు, నిష్కామతయును,
ధర్మపరతయు మొదలుగా ధరణిఁ గలవు
పరహితంబును గల్గించు పనులకెల్ల
నివియె మూలంబులై యుండు నెంచిచూడ ||౧౨౦||

క॥ అన్యహితంబే ధర్మము
పుణ్యమునకు మూలమదియ, పురుషార్థములన్
మాన్యతనిచ్చును సర్వుల
ధన్యుల నొనరించునీడు దానికిఁ గలదే ||౧౨౧||

క॥ దానినె దానంబనఁదగు
దానంబన్యహితకృతమె, ధర్మములెల్లన్
దానముననణఁగి యున్నవి,
దానముకార్యంబు సర్వదా ప్రాణులకున్ ||౧౨౨||

క॥ దానపుమహిమయ మోఘము
దానము నానావిధంబు దాతృస్థితియున్
దానముఁగొనువాని స్థితియు
దానపు హేతువును బట్టి తగఁ బరికింపన్ ||౧౨౩||

క॥ కేవలకరుణామృతమే
భావముఁ బ్రజే కేఁదనకుఁ బ్రాణములైనన్
బోవఁగనున్నను, దానిని
భావింపక దాన మొసఁగువాఁడే కృతియా ||౧౨౪||

శా॥ సక్తుప్రస్థుఁడు వానిపుత్రుఁడును, తజ్జాయల్ కృపామాత్రసం
సక్తిన్ బాత్రకులాదులెంచక ఫలాశన్ బొంద కావంతయున్
శక్తిన్ మీరిన దానమిచ్చిరదియన్నంబింతే వైయున్నన
వ్యక్తాతుల్య మహత్వపూర్ణమయియొప్పారెన్
విచిత్రంబుగన్ ||౧౨౫||

ఉ॥ ధర్మతనూజశీలమును, ధర్మపరత్వమునే నెఱుంగనే,
ధర్మములందు వారలును, తత్వవిదుండగు నీతఁడున్ దగన్
మర్మ మెరింగిచూచిన సమానులె, వైనను వీరిదానముల్
పేర్మిని బోలవొండొకటి భిన్నములందు వచింప వచ్చితిన్
||౧౨౬||

క॥ బలధనవిద్యాబుద్ధుల
కలిమి పరార్థంబు నైనఁగాదే యిలశ్రీ
విలసనము హెచ్చుగు తమ
కలిమిఁ బరార్థము సలుపుటకర్తవ్య మగున్ ॥౧౨౭॥

గీ॥ అధికధనవంతు ధనము పరార్థమగుట
దానిదానము సమమె స్వార్థంబులేని
స్వార్థదానంబునకు దానవస్తువిస్త
రంబుమాత్రమే తగుప్రమాణంబుకాదు ॥౧౨౮॥

క॥ కలవారు లేనివారును
సలుపన్ వలె శక్తికొలఁది సద్వ్యలకొఱకై
యిలలోన దానయజ్ఞముఁ
గలుముల వర్షించునది జగత్తునకెల్లన్ ॥౧౨౯॥

ఉ॥ ఉత్తమదాన మెల్లపుడు నుత్తమ తృప్తినొసంగు దాతృతన్
సత్తమశీలమున్, కరుణ, సామ్యగుణంబును సానుభూతిన
త్యుత్తమరీతి నెల్లెడలనుర్విని ప్రోఁకఁగఁజేయు విద్యసం
పత్తును బంచు నెల్లరకు వర్ధిలఁ జేయు నిరంతరంబు శ్రీ. ॥౧౩౦॥

శ్రీ మహాలక్ష్మీ చరణారవిందార్పణమస్తు

లఘు టిప్పణి

పద్యసంఖ్య—

1. శ్రీదున్ అను మొదటిపదము "దానము"ను సూచించును కరుణామూర్తిన్ అనుపదము ఉత్తమదానమునకు బీజభూతమగు కరుణను సూచించును. వేదాత్మకున్ అను పదము జ్ఞానమును సూచించును. ఈ కావ్యకథావస్తువునఁ గల యుత్తమ వస్తువుల సూచన యీ మొదటిపద్యమునఁ గలదు.

2. "అఖిల విద్యల నభ్యసించినవాడు ; అరయ మహాత్ముడు ;" అనునవి జమదగ్నిమహర్షి యొక్క యమానుష శక్తులను సూచించును. ఆతడు క్రోధాధి దేవతను కన్నులారఁ జూచును. పితృదేవతలవాక్యముల వినును. సప్త ప్రస్థ చరిత్రమును లోవెలుంగునఁ గన్గొనును. మూఁగి సయైనను మాట్లాడును.

13. అనంతమూర్తి—చూపునకు పూర్తిగ గోచరము కాక యనంత స్వరూపుడైయుండు పరమాత్మ.

14. పరత్వము—మునిలోని శాంతగుణ పరత్వము. (శ్రేష్ఠత్వము).

18. ఇచట శ్రీ శివానందలహరిలోని "నరత్వం దేవత్వం నగవన మృగత్వం మశకతా........." అను శ్లోకముయొక్క భావమునను సంధించుకొనునది.

23. దుర్దాంత నితాంత తేజఃకరరాజులు — పరమాత్మజ్యోతి యొక్క కిరణసమూహములు.
కొంతవెగ్గెను = కొంతసేపు వెలిఁగెనని యభిప్రాయము.

24. 23వ పద్యమునఁ జెప్పిన విషయమే యిందుదాహరింపఁ బడియున్నది.

26. పిశాచుఁడు = దేవయోని విశేషము.

27. చీకట్లు = ఈ పదము అంధకారమును మాత్రమే కాక ఉపపాండవుల నిద్ర, అశ్వత్థామ యజ్ఞానము మొదలగువానిని సూచించును.

29. "మానసమందున హింసతర్కమున్" అనుచోట "మానసమందున + హింసతర్కమున్" అనియును, "మానసమందున్ + అహింసతర్కమున్" అనియును పదచ్ఛేదము చేయవచ్చును. అనఁగా హింసాహింసల తర్కమను మథనమా ధర్మజుని మదిని గలంచెనని భావము.

34. "కాలకంఠార్పితంబై" అనుచోట ఎట్టి దుఃఖమైనను కాలము క్రమింగి వేయునని భావము. దుఃఖము నశించుననుట ; తాత = భీష్ముడు, బ్రహ్మదేవుడు; కాలకంఠుఁడు=శివుఁడు.

45. దాసులు = (1) పరిచారకులు, (2) పరిచారికలు.

46. ఈ పద్యమున చాతుర్వర్ణ్య సౌహార్దము గర్భితముగ నున్నది.

77. శ్రీనివాసమ్ము = అనుచోట శ్రీ అనఁగా వట్టిధనమను నర్థము కాదు. సద్గుణములను శ్రీయే.

81. "పిల్లమేక" అనుచోట "పిల్లామేకా" అనుజాతీయము,

94. కృపామృతంబు = ఇచట అమృత శబ్దమునకు నశింపనిదను నర్థము సైతముకలదు.

101. మూఁడవపాదమునకు "నశింపలేదని చూపించుచు" అనియర్థము.

108. "మ్రాను" అనుపదమిచట పెద్దవృక్షమను భావమునఁ బ్రయోగింపఁబడినది.

128. పరార్థము = (1) పరులకైయుండునది. (2) పరధనము.
రెండవసారి వచ్చు స్వార్థశబ్దమునకు స్వ+అర్థము అనఁగా న్యాయముగాఁ గష్టపడి సంపాదించి పూర్తిగఁ దనకుఁజెందిన యర్థమని భావము.

130. ఉత్తమదానము = (1) దానములలో శ్రేష్ఠమైన దానము.
(2) ఉత్తమకర్మమగు దానము.